

III. STUDII, DISCUȚII, COMENTARII (R. MOLDOVA ȘI UCRAINA)

REFORMA CURȚII SUPREME DE JUSTIȚIE, ÎN REPUBLICA MOLDOVA, ȘI REPERCUSIUNILE ACESTEIA ASUPRA COMPETENȚELOR ACESTEIA

Jud. drd. Alexandru CEBAN

Abstract

Adoption of law no. 246 of 31.07.2023 for the modification of some normative acts (modification of the normative framework related to the reform of the Supreme Court of Justice), essential changes were made to the Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova, and especially the institution of appeal, being conceptually modified we also consider the function of the Supreme Court of Justice, the "red thread" in the entire normative framework related to the reform of the Supreme Court of Justice being its transformation, as mentioned by the main promoters of the reform, into a veritable court of cassation. Whether this was successful or not, it is premature to assess, or such a far-reaching reform, to be assessed objectively, it is indispensable to see how it will be applied in a practical way by the Supreme Court of Justice, and this as a consequence could take place, we believe, during the coming years, that's why, through the present study, an attempt was made to anticipate the possible problems that the practitioners will encounter and, of course, to identify the solutions.

Keywords: *civil process, appeal, decision of the court of appeal, court of cassation*

1. Introducere

Conform Legii nr. 246 din 31.07.2023 cu privire la modificarea unor acte normative¹ (modificarea cadrului normativ conex reformei Curții Supreme de Justiție), au fost aduse un șir de modificări semnificative Codului de Procedură Civilă al RM, unele chiar conceptuale, iar în cele ce urmează vom încerca să elucidăm principalele aspecte și raționamente de care sa condus legiuitorul la adoptarea

¹ Legea nr. 246 din 31.07.2023 cu privire la modificarea unor acte normative (modificarea cadrului normativ conex reformei Curții Supreme de Justiție) Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138665&lang=ro, accesat la data de 15.02.2024.

modificărilor, nu în ultimul rând dacă ultimele, au sau nu șanse reale să aderească așteptările legiuitorului în vederea transformării Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, într-o veritabilă instanță de casație.

2. Modificări conceptuale introduse prin Legea nr. 246 din 31.07.2023.

Prin abrogarea art. 17 din Codul de Procedură Civilă a RM², observăm în primul rând că legiuitorul prin respectivele modificări, a exclus dreptul Curții Supreme de Justiție de a ridica din oficiu, probleme ce țin de *aplicarea corectă și uniformă a legislației*, cât și nemijlocit a exclus împuternicirea de emitere a hotărârilor explicative, astfel că la moment, având în vigoare prevederile art. 12² „*Avizele consultative ale Plenului Curții Supreme de Justiție*”, Curtea poate emite doar Avize consultative, și doar dacă este sesizată de către instanțele ierarhic inferioare. Un alt aspect a modificărilor este că a fost exclus caracterul de îndrumare și faptul că aceste avize consultative nu ar fi obligatorii pentru instanțele judecătorești.

În contextul respectivelor modificări, un moment foarte important îl considerăm faptul că s-a exclus posibilitatea de a ridica din oficiu, probleme ce țin de aplicarea corectă și uniformă a legislației, ori având în vedere noile temeuri de declarare a recursului prevăzute la art. 432 CPC al RM³ la lit. a) *interpretarea legii din hotărârea contestată este contrară jurisprudenței uniforme a Curții Supreme de Justiție; și mai ales în situația celui de al doilea de la lit. b) prin admiterea recursului se schimbă sau se consolidează jurisprudența Curții Supreme de Justiție*, Curtea Supremă de Justiție pentru a evita și a anticipa aplicarea greșită și neuniformă a legislației și a minimaliza eventualele recursuri pe acest temei, urmează să aibă dreptul din oficiu, și chiar este obligată să se autosesizeze în situația când identifică practică neuniformă.

Un alt aspect este faptul că în actuala redacție a legii, o dată cu excluderea art. 17 menționat anterior, a rămas incert, ce forță juridică vor avea aceste avize consultative, fiind exclus caracterul de îndrumare și faptul că aceste avize consultative nu ar fi obligatorii pentru instanțele judecătorești, unica normă legală care ar face obligatorii respectivele avize exclusiv pentru Curtea Supremă de

² Reamintim că art. 17 din Codul de procedură civilă a RM în redacția veche prevedea că „*Pentru aplicarea corectă și uniformă a legislației, Curtea Supremă de Justiție, din oficiu, precum și la propunerea organelor profesionale, create prin lege, ale profesiilor conexe justiției, adoptă și publică hotărâri explicative și opinii consultative privind aplicarea corectă a normelor de drept și soluționarea justă a cauzelor. (2) Hotărârile explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție și opiniile consultative ale colegiilor Curții Supreme de Justiție au caracter de îndrumare și nu sânt obligatorii pentru instanțele judecătorești*”.

³ Codul de procedură civilă al Republicii Moldova: nr. 225 din 30.05.2003. În: *Registrul de stat al actelor juridice* [bază de date online]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110220&lang=ro accesat la data de 15.02.2024

Justiție sunt prevederile art. 12² alin. (4) CPC, „Avizul consultativ al Plenului Curții Supreme de Justiție nu mai este obligatoriu pentru Curte în cazul în care ulterior se modifică legea sau se schimbă modul de punere în aplicare a acesteia”, adică, dacă este condiționat caracterul obligatoriu prin careva circumstanțe (se modifică legea sau se schimbă modul de punere în aplicare a acesteia) în lipsa acestora, deducem logic că în actuala reglementare de lege, avizele consultative sunt obligatorii exclusiv pentru Curtea Supremă de Justiție.

O deosebită atenție urmează a fi atrasă modificării art. 430 CPC al RM, care reglementează subiecții în drept să declare recurs „Sânt în drept să declare recurs: a) părțile și alți participanți la proces; b) persoanele care nu au participat la proces, dar care sânt lezate în drepturi prin hotărârea, încheierea sau decizia judecătorească;” reamintim că art. 430 în precedenta redacție prevedea „Sânt în drept să declare recurs: a) părțile și alți participanți la proces; b) martorul, expertul, specialistul, interpretul și reprezentantul, cu privire la compensarea cheltuielilor de judecată ce li se cuvine.”, astfel, observăm că respectivele modificări legislative a lărgit semnificativ cercul subiecților care aparent ar fi în drept să declare recurs (și revizuire totodată).

La fel, o deosebită atenție merită modificările „in corpore”, ale articolelor 442 „Limitele judecării recursului” și 444 „Procedura judecării recursului”. În contextul modificării art. 442, merită atenție în special aspectul ce ține de „limitele judecării recursului” care aparent, și în legea veche și în cea nou este inserat destul de explicit și clar faptul că „judecând recursul declarat împotriva deciziei date în apel instanța verifică, în limitele invocate în recurs, legalitatea hotărârii contestate prin prisma temeiurilor prevăzute...”.

În aceiași ordine de idei, reținem că totuși, legiuitorul în legea nouă, a extins limitele judecării recursului prin acordarea dreptului instanței de recurs de reapreciere a probele dată de prima instanță și instanța de apel „când se invocă temeinic art. 432 alin. (1) lit. e)”, care reamintim prevede „e) hotărârea sau decizia este arbitrară ori se bazează în mod determinant pe aprecierea vădit nerezonabilă a probelor;”

În acest sens atragem atenția la sintagma „se invocă” și nicidecum „se constată” acest temei de către instanța de recurs, astfel în toate cazurile în care se va invoca, fie și temeinic, respectivul motiv nou de recurs, Curtea Supremă de Justiție va relua de fapt judecata procesului, va reanaliza starea de fapt prin reaprecierea probelor și încadrarea acestora în cadrul legal pertinent, contrar caracterului nedevelopativ a recursului.

Dar lucrurile nu se opresc aici, legiuitorul a mers și mai departe și a prevăzut și alt caz când va fi posibil reaprecierea probelor (și chiar prezentarea unor probe noi), și anume „când Curtea Supremă de Justiție examinează cauza după trimitere la rejudecare” fiind prevăzut expres și faptul că, „la examinarea recursului într-o cauză care a fost trimisă anterior la rejudecare, prevederile art. 372 alin. (1) se aplică în mod corespunzător”. Reamintim că, conform prevederilor art. 372 alin. (1), „Prezentarea unor noi probe și pretenții în instanța de apel. (1) Părțile și alți participanți la proces au dreptul să prezinte noi probe dacă acestea respectă prevederile art. 119¹ alin. (2), dacă

acestea nu au fost reclamate de către prima instanță la cererea participanților la proces sau dacă au fost restituite în mod nejustificat de către prima instanță.”.

3. Repercusiunile noilor prevederi asupra împuternicirilor instanței de recurs

În sensul împuterniciei de respingere a recursului, menționăm că, prin Legea nr. 246 din 31.07.2023, au fost introduse inclusiv două temeuri noi de declarare a recursurilor inadmisibile și anume cele prevăzute la lit. e) și lit. f) ale art. 433: „e) problema juridică invocată în recurs nu este de o importanță fundamentală pentru dezvoltarea jurisprudenței; f) recursul este vădit neîntemeiat”.

În acest sens, menționăm că introducerea respectivelor 2 temeuri noi, a schimbat conceptual și instituția admisibilității recursului, având repercusiuni directe și la împuternicirea de respingere a recursului (cea mai afectată de noile modificări), ori este evident că prin prisma noilor temeuri de declarare a recursului inadmisibil instanța de recurs va examina în esență legalitatea deciziei instanței de apel, și dacă se va constatat că ultima este legală și întemeiată, se va declara recursul ca fiind inadmisibil, similar în esență, procesului de verificare care avea loc anterior în cadrul examinării în fond a recursurilor și care se finalizau cu respingerea recursurilor și menținerea actelor de dispoziție contestate.

În aceiași ordine de idei, reamintim că până la modificări, instituția admisibilității recursului avea menirea de a filtra recursurile pe aspecte strict procesuale (actul judecătoresc nu poate fi supus recursului, omiterea termenului înaintării, lipsa dreptului de a înainta recurs, recurs repetat - după ce a fost examinat) și strict formale (recursul nu se încadrează în temeiurile prevăzute stric de lege).

O analiză logică simplă ne permite să identificăm doar un caz, când va fi ipotetic posibil aplicarea împuternicirii de respingere a recursului și menținerii actelor de dispoziție contestate cu recurs, și anume, în situația în care recursul nu a fost „vădit neîntemeiat” pentru a fi declarat „inadmisibil”, iar ulterior, după trecerea admisibilității și examinării în fond a acestuia se va considera că totuși este neîntemeiat (dar mai puțin „vădit”) și se vor menține actele contestate. În asemenea circumstanțe va fi evidentă exclusiv culpa instanței de recurs care nu a sesizat netemeinicia vădită a recursului la faza examinării admisibilității.

În sensul împuternicirii de admitere a recursului, atragem atenția la noile temeuri de recurs, care ar condiționa admiterea recursurilor dacă se va constata că *hotărârile contestate sunt contrare practicii Curții Supreme de Justiție*. Cu părere de rău trebuie să constatăm că o dată cu introducerea respectivului temei, legiuitorul practic a desființat cerința de „legalitate” a hotărârii judecătorești sau cel puțin a afectat-o într-un mod inacceptabil într-un sta de drept, și a substituit-o cu cerința de „conformitate cu jurisprudența Curții Supreme de Justiție”.

Parte bună în acest sens, este că o dată cu noile temeuri de recurs, considerăm că ar trebui să crească aplicativitatea în practică a împuterniciei de admitere a recursului cu reținerea cauzei și soluționarea acesteia în fond de către Curtea Supremă de Justiție, iar cu titlu de consecință micșorarea numărului de cauze trimise la rejudecare, fapt ce va spori eficacitatea și celeritatea examinării cauzelor și o economie procesuală semnificativă.

Nu putem să trecem cu vedere nici repercusiunile procesuale care vor avea loc odată cu introducerea temeiului de admitere a recursului în cazul în care *se schimbă sau se consolidează jurisprudența Curții Supreme de Justiție*. La aplicabilitatea acestuia în practică ar apărea un și de probleme, una dintre acestea ar fi folosirea acestui instrument juridic de către justițiabili, ori în mod normal recurenții se plâng pe o viciere a actelor de dispoziție a instanțelor de apel, dar ipotetic, dacă s-ar folosi de temeiul prevăzut la litera b) ar trebui să se plângă exclusiv pe practica existentă a Curții Supreme de Justiție, și ar pune-o pe ultima într-o situație cel puțin jenantă în procesul examinării recursului⁴.

În aceeași ordine de idei, este de remarcat ipotetica situație în care judecătorii din instanța de apel, pronunțând o decizie legală și întemeiată, inclusiv conform practicii Curții Supreme de Justiție, se vor pomeni (în cazul admiterii recursului pe temeiul respectiv) cu decizia casată, în acest caz, nu putem să nu menționăm absurditatea respectivei situații, când o decizie este casată având drept temei un fapt (o circumstanță) care apare după emiterea respectivei decizii casate (apare când Curtea Supremă de Justiție decide să-și schimbe practica), adică o decizie legală și întemeiată (inclusiv conform practicii la momentul emiterii) este casată pe un temei rușinos am spune (fără existența unei cuple a instanței ierarhic inferioare), o soluție considerăm noi foarte neinspirată a legiuitorului.

Cu referire la împuternicirii de remitere a cauzei la rejudecare, „*instanța după ce judecă recursul, este în drept să admită recursul, să caseze integral decizia instanței de apel și să trimită cauza spre rejudecare în instanța de apel o singură dată dacă eroarea judiciară nu poate fi corectată de către instanța de recurs*”, remarcăm temeiului excesiv de abstractizat (constatarea erorii judiciare care nu poate fi corectată), acest aspect fiind amplificat de noile temeuri de declarare a recursului, care după cum am putut observa, la fel au introdus o marjă excesivă de apreciere în sensul aprecierii legalității și temeiniciei deciziei contestate cu recurs.

Aceste reglementări noi, în cumul, considerăm că acordă instanței de recurs un câmp exagerat de larg de interpretare și o doză mare de subiectivism la faza examinării existenței sau lipsei posibilității reale de corectare a erorii judiciare de către însăși instanța de recurs, iar în acest sens considerăm că regula urmează a fi ca instanța de recurs să facă uz anume de împuternicirea de a reexamina fondul și a

⁴ Cebotari O., Nastas A., Principiul contradictorialității și egalității armelor în procesul penal. În: Revista Institutului Național al Justiției, nr. 1(52), Chișinău, 2020, p. 39, ISSN 1857-2450.

emite o decizie în acest sens, iar dispunerea trimiterii cauzei instanței de apel pentru rejudecare, să fie o excepție.

Concluzii

Extinderea limitelor judecării recursului după cum a fost arătat mai sus, prin acordarea dreptului instanței de recurs de reapreciere a probelor, chiar administrarea probelor noi în recurs (*reamintim dublul grad de jurisdicție*), după regulile de prezentare a acestor în instanța de apel, mai mult examinarea recursului cu înștiințarea și audierea participanților la proces [*în cazul în care se invocă (doar se invocă) întemeiat art. 432 alin. (1) lit. b) și e)*], constituie de fapt „deschiderea cutiei pandorei” care va transforma Curtea Supremă de Justiție într-o veritabilă judecată în fond - după apel.

În acest sens, nu putem să nu menționăm NOTA INFORMATIVĂ a Guvernului RM la proiectul Legii cu privire la modificarea unor acte normative (modificarea cadrului normativ conex reformei Curții Supreme de Justiție)⁵ conform căruia: „Obiectivul de bază al acestui proiect constă în crearea unui cadru normativ coerent prin excluderea oricăror neconcordanțe dintre normele noii Legii cu privire la CSJ și alte prevederi legale ce reglementează domeniul sistemului judecătoresc. Urmare a promovării proiectului menționat supra, CSJ va avea competențe mai restrânse și nu va acționa ca o a doua instanță de apel, cum este în prezent. Aceasta va avea drept efect reducerea numărului hotărârilor importante emise de CSJ, accentul fiind pus pe ordonarea modului de interpretare și aplicare a legii în sistemul de justiție. De asemenea, va fi debirocratizată procedura de examinare a dosarelor”.

Analizând „așteptările” legiuitorului în sensul modificărilor recente a cadrului normativ conex reformei Curții Supreme de Justiție, cel puțin prin prisma modificărilor semnificative analizate în prezentul articol, concluzionăm, cât nu a fi de straniu, că efectele vor fi diametral opuse așteptărilor, ori nicidecum nu putem vorbi de careva competențe mai restrânse a Curții Supreme de Justiție, deoarece după cum am menționat anterior, extinderea limitelor judecării recursului va extinde semnificativ aceste competențe, depășind cu mult controlul exclusiv al legalității.

Așteptările legiuitorului că, în urma noilor modificări, instanța de recurs *nu va acționa ca o a doua instanță de apel, cum este în prezent*, la fel sunt lipsite de careva argumente logice, ori extinderea limitelor judecării recursului după cum a fost arătat mai sus, prin acordarea dreptului instanței de recurs de reapreciere a probelor și administrarea probelor noi în recurs, cu examinarea în ședințe de judecată

⁵ NOTA INFORMATIVĂ a Guvernului RM, la proiectul Legii cu privire la modificarea unor acte normative (modificarea cadrului normativ conex reformei Curții Supreme de Justiție) https://www.justice.gov.md/sites/default/files/document/attachments/2023.06.27_pl_conex_csj_nota.pdf (vizitat 28.01.2024).

și citarea părților, va transforma Curtea Supremă de Justiție într-o veritabilă judecată în fond - după apel, lucru de care suntem siguri că ne vom convinge în cel mai scurt timp.

Referitor la „accentele” puse de legiuitor care ar reieși din nota informativă menționată anterior, și anume efectul de „*reducere a numărului hotărârilor importante emise de Curtea Supremă de Justiție*”, în primul rând menționăm că o hotărâre a Curții Supreme de Justiție nu poate fi mai puțin importantă ca cealaltă, ori importanța acestora este legată strict de interesele justițiabililor și percepția repercusiunilor deciziei asupra drepturilor acestora, astfel este inacceptabil ca altcineva decât justițiabilii să califice impactul respectiv.

În sensul așteptărilor legate de *ordonarea modului de interpretare și aplicare a legii*, concluzionăm că acestea la fel sunt iluzorii, ori excluderea posibilității emiterii hotărârilor explicative de către Curtea Supremă de Justiție și ordonarea modului de interpretare și aplicare a legii exclusiv prin introducerea a unor temeuri noi de recurs, va zădărnici și mai mult acest proces, deoarece Curtea Supremă de Justiție nu va avea posibilitatea din oficiu să efectueze respectiva „ordonare”, dar va fi pusă în situația în care să aștepte o eventuală cerere de recurs pentru a o face.

În final, referitor la pretinsa „*debirocratizare a procedurii de examinare a dosarelor*”, care se așteaptă în urma noilor modificări, reținem că modificările introduse o dată cu adoptarea Legii nr. 246 din 31.07.2023, nu se referă sub nici o formă la careva simplificări a procedurii de examinare nemijlocită a recursurilor, din contra, în contextul noilor prevederi referitor la posibilitatea examinării recursurilor și în complete de 9 judecători, raportat la micșorarea numărului de judecători ai Curții Supreme de Justiție, se va majora riscul imposibilității formării respectivelor complete, ceea ce va cauza blocaje, cu efecte mult mai periculoase decât presupusele proceduri „birocratice” de examinare a cauzelor în redacția legii vechi.

4. Referințe

1. BOROI, Gabriel, STANCU, Mirela. *Drept Procesual Civil, Partea generală*. Judecata în fața primei instanțe, *Ediția a 6-a, revizuită și adăugită*, editura Hamangiu, 2023 [online] Disponibil: <https://bibliotecahamangiu.ro/doc/65a7f680b4f082001c4cdbf7> (accesat 23.02.2024)
2. Cebotari O., Nastas A., Principiul contradictorialității și egalității armelor în procesul penal. În: Revista Institutului Național al Justiției, nr.1(52), Chișinău, 2020, p. 39, ISSN 1857-2450
3. *Drept Procesual Civil. Partea Generală*: manual. Coord. Elena BELEI. Chișinău: [s. n.], 2016. ISBN 978-9975-4072-9-8.
4. DELEANU, Ion, *Tratat de procedură civilă, Volumul II. Noul Cod de procedură civilă*, Universul Juridic, București 2013. ISBN: 978-973-115-099-4.

5. LOHĂNEL, Mihail, *Recurs în procesul civil*, Ed. Hamangiu, București, 2011, p. 2. ISBN 978-606-522-412-4
6. LEȘ, Ioan, et al. *Tratat de drept procesual civil*. Vol. 2. Ed. a 2-a. București: Universul Juridic, 2020. ISBN 978-606-39-0723-4.
7. MĂNIGUȚIU, Niculae, *Soluțiile instanței de recurs în materie civilă*, Ed. Hamangiu, București, 2011. ISBN: 978-606-522-531-2
8. SPINEL, Sebastian, *Recurs în procesul civil*, București: Editura Hamangiu, 2008. ISBN 978-606-522-019-5.
9. *Studiu cu privire la mecanismul național de remediere și compensare pentru erorile judiciare și vicii de procedură*, elaborat de Ministerul Justiției al Republicii Moldova. [online] <https://www.agentguvernamental.md/wp-content/uploads/2016/12/Studiu-eroare-judiciara-.pdf> (accesat 23.02.2024).